

Cultuur, politiek en de

Drury Lane Theatre, waar in 1745
'God Save the King' voor het eerst
werd uitgevoerd.

Britse nationale hymne

Gebruik en betekenis van de Britse nationale hymne hebben in de afgelopen 250 jaar een aantal veranderingen ondergaan. Was 'God Save the King' aanvankelijk een muzikale eed van trouw in een verdeelde natie, later werd het een symbool van het Britse imperium. De geschiedenis van de hymne roept het probleem op van de verhouding tussen muziek en rituelen, politiek en ideologie. Belangrijke vragen zijn: waar en wanneer werd het gezongen? En welke rol heeft het gespeeld bij de constructie van de nationale identiteit?

Ontstaan

Zaterdag 28 september 1745 is de belangrijkste datum in de ontstaansgeschiedenis van wat nu de Britse nationale hymne is. Op die dag werd het lied voor het eerst uitgevoerd voor een Londens theaterpubliek. Precies één week eerder hadden Schotse opstandelingen die aan de zijde van de katholieke Stuarts vochten voor Bonnie Prince Charlie, in de slag van Prestopans een grote overwinning behaald op de Engelsen die stredden voor het protestantse huis Hannover, waartoe regerend koning George II behoorde.¹ Thomas Arne, muzikdirecteur van het Theatre Royal in Drury Lane, speelde op

Thomas Arne (1710-1778) speelt zijn lied 'Rule Britannia'.

deze gebeurtenissen in met een arrangement van een bestaand lied waarin goddelijke hulp voor de koning werd afgesmeekt.

Een semiotische analyse van het lied laat een tegenstelling zien tussen geestelijke en wereldlijke elementen: het combineert hymne en dans. In de *Thesaurus Musicus* uit 1744, waarin de oudst bekende gravure is afgedrukt,² is het danselement nog sterk aanwezig. Het harmonisch ritme³ van één of twee akkoorden per maat verleent het karakteristieke gaillarderitme van de melodie de vereiste lichtvoetigheid.

Wanneer we Thomas Arnes arrangement uit 1745 naast de versie uit de *Thesaurus*

¹ Deze Schotse overwinning van 21 september 1745 wordt gevierd in het lied 'Johnnie Cope' van de jakobieten, dat wil zeggen de aanhangers van de Stuarts.

² Hier moeten enkele problemen rond de chronologie worden verklaard. William Chappell beschouwde als eerste publicatie die in de ongedateerde bundel *Harmonia Anglicana* (Chappell 1855-1859: 704). In de eerste wetenschappelijke studie over het onderwerp, Cummings 1902, werd dit in twijfel getrokken. Alle latere onderzoekers, onder wie Percy Scholes maar met uitzondering van Frank Kidson, deelden Cummings' mening. Inmiddels is evenwel een exemplaar van *Harmonia Anglicana* opgedoken in de Muziekafdeling van de Library of Congress in Washington, waar het zich sinds 1914 bevond (Krummel 1962: 159-160). Het is zeker dat deze uitgave aan de *Thesaurus Musicus* voorafgaat, al weten we niet precies hoe lang. Wel is dezelfde gravure gebruikt. De uitgever moet, om onduidelijke redenen, besloten hebben de titel te veranderen. De eerstvolgende uitgave vindt men in *The Gentleman's Magazine* van oktober 1745.

1
God save our Lord the King, Long live our no - ble King, God save the

6
King. Send him Vic - to - ri - ous, hap - py and Glo - ri - ous,

11
Long to reign o - ver us, God save the King.

Oudst bekende versie van 'God Save the Queen'
(*Thesaurus Musicus*, 1744).

1
God bless our no - ble King, God save Great George our King, God save the

6
King. Send him vic - to - ri - ous, hap - py and glo - ri - ous,

11
Long to reign o - ver us, God save the King.

Arrangement van Thomas Arne
(1745, getransponeerd).

Musicus leggen (zie hiernaast),⁴ vinden we behalve een paar muzikale veranderingen ook een poging de tekst specifiek te maken – ‘God bless our noble King, God save Great George our King’ in plaats van ‘God save our Lord the King, Long live our noble King’.

Arne grijpt in de structuur van het lied in door beide helften van de melodie te herhalen en afwisseling tussen een solist en een koor aan te brengen. Dit laatste roept associaties op met de geestelijke antifonie van priester en gemeente. Ook brengt hij versieringen aan, waarvan enkele blijvende invloed zouden hebben op de receptie van de melodie; de versieringsnoten in maat 4-5 bijvoorbeeld zijn sindsdien essentieel.⁵ Arne brengt een paar chromatische akkoorden aan in het begin van de tweede helft van de melodie, die in de muzikaal-stilistische code van zijn tijd als emotioneler werden ervaren dan de voorafgaande diatonische zetting. Ook vergroot hij het gewicht van de melodie door meer akkoordwisselingen aan te brengen, waardoor het dansante karakter plaatsmaakt voor een meer devote sfeer. Het harmonisch verloop, met een akkoordwisseling op elke lettergreep, neigt nu meer naar een luthers koraal dan naar een gaillarde of, gezien de periode wellicht toepasselijker, een menuet.⁶ Hoewel het ritme grotendeels hetzelfde is gebleven heeft Arne de maat veranderd in een 3/2 maat, wat mogelijkterwils suggereert dat een langzamer tempo bedoeld is dan in de oorspronkelijke 3/4 maat.

In latere versies zet de ontwikkeling van het wereldlijke domein van de dans naar het geestelijke domein van de devotie zich voort door een toenemende chromatiek en

een groeiend aantal akkoorden per maat. In het muziekvoorbeeld op p. 116, met de heden ten dage gebruikelijke zetting van de nationale hymne, is te zien dat tonen in maat 2, 4 en 8, die tot dusver beschouwd werden als doorgangsnoden, eigen akkoorden gekregen hebben. Bovendien zorgen de sprongen in de middenstemmen van de doorgangsakkoorden in maat 11 voor een slepend effect dat, samen met de lange dalende baslijn, de woorden ‘Long to reign over us’ extra nadruk verleent. Er is ook toenemende chromatiek in maat 2, 4, 11 en 12, hoewel dat juist niet het geval is in maat 7-8, de plek waar Arne in eerste instantie chromatische harmonieën aangebracht had. De oudste versie, van de *The-saurus Musicus*, bevatte overigens in het geheel geen chromatiek.

Men bleef het lied enige tijd associëren met de jakobitische opstand van 1745. Nog vóór de nederlaag van de jakobieten werd een vierde strofe toegevoegd, die expliciet aan de opstand refereert:

O grant that Marshal Wade⁷
May, by Thy mighty aid,
Victory bring.
May he sedition crush,
And like a torrent rush,
Rebellious Scots to crush:
God save the King.⁸

Vaak wordt verondersteld dat enkele verzen in de tweede strofe (vooral ‘Confound their politics, Frustrate their knavish tricks’⁹) speciaal zouden zijn geschreven met het oog op de ‘rebellious Scots’; alles wijst er echter op dat ze zijn ontstaan vóór de gebeurtenissen van 1745.¹⁰ Percy Scholes laat foto’s zien van inscripties op drink-

³ Het harmonisch ritme wordt bepaald door de wisseling van de akkoorden.

⁴ Origineel in Es, getransponeerd om vergelijking met de andere voorbeelden te vergemakkelijken. Het manuscript bevindt zich in de British Library, Add. MS 29,466.

⁵ Het probleem is dat we de oorspronkelijke vorm van de melodie niet kennen. Thurstan Dart bijvoorbeeld heeft beargumenteerd dat de versie in de *The-saurus Musicus* naar alle waarschijnlijkheid door Maurice Greene bewerkt was en dat Arnes melodie dichter bij een vroegere versie lag. Dit leidde hij af uit veranderingen op de originele plaat die zichtbaar zijn in de goede afdrucken die hij heeft kunnen bestuderen. Dart laat er echter geen twijfel over bestaan dat hij een afkeer heeft van Arnes versieringen (Dart 1956).

⁶ John Johnson noemt de melodie een menuet in zijn *Collection of 200 Favourite Country Dances*, Vol. 4, Nr. 80, 1748 (Kidson 1916: 538).

⁷ Marshal Wade vertrok naar Schotland op 6 oktober 1745 (Fuld 1966: 209, noot 5).

God save our gra - cious Queen, Long live our no - ble Queen,

1

God save the Queen. Send her vic - to - ri - ous, Hap - py and

5

glo - ri - ous, Long to reign o - ver us: God save the Queen.

10

Hedendaagse versie.

1

6

11

Melodie toegeschreven aan John Bull (zeventiende eeuw),
in de lezing van Sir George Smart (negentiende eeuw).

Een drinkbeker uit ca. 1725 met de jakobitische tekst: 'God Save the King, I pray'.

bekers die er mogelijk op duiden dat het lied al in de late zeventiende eeuw voorkwam.¹¹ Als dit het geval is, dan is het, zoals Eyck opmerkt, 'ironisch te bedenken dat het gecomponeerd zou zijn voor Jacobus II, de laatste Stuart-koning en nog rooms-katholiek ook'.¹²

De hierboven geciteerde, onbetwist anti-Schotse regels hebben niet lang standgehouden. Het zou simplistisch zijn om de opstand van 1745 te zien als een zaak tussen Schotten en Engelsen; in die tijd waren er uiteraard ook in Engeland veel aanhangers van de Stuarts te vinden. De snelle verspreiding van 'God Save the King' in Londense theaters diende dan ook duidelijk het streven naar de hegemonie door de 'ontrouwen' te treiteren en de loyaliteit van de overigen te versterken.

Met het verstrijken van de jaren begonnen zich te realiseren dat het hier niet ging om het zoveelste vaderlandse lied verbonden aan een specifieke politieke situatie dat spoedig een historische curiositeit zou worden, maar om een geheel nieuw liedtype – een nationale hymne. Vanaf dat moment begon een intensieve speurtocht naar de oorsprong van het lied. In 1821 volgde Richard Clark het spoor terug naar een klaviercompositie van John Bull.¹³ De enige overgeleverde bron daarvan is echter een afschrift dat de negentiende-eeuwse dirigent Sir George Smart maakte van het originele manuscript, dat in het bezit was van Clark.

Aangezien het originele manuscript verloren is gegaan, kunnen we niet nagaan of Clark niet met de melodie geknoeid heeft.

8

Vertaling: O geef dat Marshal Wade / door Uw machtige hulp / de overwinning mag brengen. / Moge hij de opstand verpletteren / en als een storm snellen / om de opstandige Schotten te verpletteren. / God beware de koning.

9

Vertaling: Verwar en beschaam hun politiek, verijdel hun schurkachtige streken.

10

Dart schat dat het tijdstip van het graveren van de plaat die gebruikt werd voor de *Thesaurus Musicus* ergens tussen 1735 en 1740 moet liggen.

11

Zie de foto tegenover p. 57 in Scholes 1954. Aanvullend bewijs wordt aangedragen door Fuller-Maitland; hij ontdekte in Purcells canon 'Since the Duke is returned' (British Museum Add. mss. 19,759) een passage die een aanhaling van het lied lijkt te zijn. Zie Fuller-Maitland 1916: 586.

12

Eyck 1995: 16. Jacobus II (1633-1701) regeerde van 1685 tot 1688, toen hij moest vluchten voor stadhouder Willem III van Oranje.

13

Eerst stelde Richard Clark, in het voorwoord van een verzameling *glees* (1814),

De overeenkomst zou bijvoorbeeld al aanmerkelijk minder overtuigend zijn als de b's aan het begin van de tweede helft van de melodie eigenlijk bessen zouden blijken te zijn. De wens om in John Bull de componist van de nationale hymne te eren lijkt veeleer ingegeven door de connotaties van diens naam dan door een kritische weging van de melodische overeenkomsten. De ideologisch geladen naam John Bull wordt immers vaak gebruikt om een vermeend typisch Brits karakter te onderstrepen: eerlijk, vastberaden en vaderlandslievend. De verleiding moet voor Clark groot zijn geweest om een paar veranderingen aan te brengen die goed in zijn kraam te pas kwamen, en anderen zullen hem graag hebben nagezegd dat John Bull de componist van de Britse nationale hymne was, hoe mager en misschien zelfs frauduleus Clarks bewijsmateriaal ook was. Het is eenzelfde soort verleiding die bijvoorbeeld mensen op grond van flinterdun bewijsmateriaal doet geloven dat Shakespeare geboren zou zijn op St. George's Day.¹⁴ Het is voor hen een geruststellende gedachte dat de geschiedenis van deze nationale symbolen zo keurig is geregeld: dan moet het geluk de Engelsen wel toelachen.¹⁵ Overigens schreef John Bull de bewuste compositie in de laatste elf jaar van zijn leven, toen hij in de Nederlanden verbleef. Toevalligerwijs was Nederland ook het eerste land buiten Groot-Brittannië en haar koloniën waar de melodie van 'God Save the King' in een publicatie aangehaald werd.¹⁶

Verdere geschiedenis van de hymne

Oorsprong en geschiedenis van de nationale hymne hangen nauw samen met de ontwikkeling van het Britse nationalisme en imperialisme. In de achttiende eeuw was Groot-Brittannië evenals andere grote Europese mogendheden betrokken bij handelsoorlogen om overzeese afzetgebieden. Deze historische context komt duidelijk naar voren in 'Rule Britannia', een vaderlands lied uit dezelfde tijd, dat eveneens geassocieerd wordt met Drury Lane. Het is een compositie van dezelfde Thomas Arne die 'God Save the King' bewerkte. Het beeld van Britannia verschijnt regelmatig in de achttiende eeuw, vooral op muntstukken, als een symbool van het nieuwe, door handelsmotieven ingegeven verbond tussen Engeland en Schotland, vastgelegd in de *Act of Union* uit 1707.¹⁷ Het zijn ongetwijfeld de expansionistische ambities van de mercantiele bourgeoisie die spreken uit het vijfde couplet:

To thee belongs the rural reign,
Thy cities shall with commerce shine,
All thine shall be the subject main
And ev'ry shore it circles thine.¹⁸

'Rule Britannia' werd evenals 'God Save the King' vanaf het begin beschouwd als een belangrijk nationaal lied. De term 'nationaal' hield evenwel in deze tijd nog niet in dat de muziekstijl een karakteristiek etnisch karakter zou hebben. Het wilde alleen zeggen dat de muziek aan ferme vaderlandse sentimenten uiting gaf. Andere landen moeten daar net zo over hebben gedacht gezien het feit dat in de achttiende

dat Richard Carey de muziek van 'God Save the King' gecomponeerd zou hebben. Toen deze bewering niet houdbaar bleek, zette hij zijn 'onderzoek' voort en schreef hij in 1821 de tekst toe aan Ben Jonson en de muziek aan John Bull. Clark beweerde dat het lied voor het eerst gezongen was in Merchant Taylors' Hall op 7 juli 1607 door leden van de Chapel Royal van koning James I, ter gelegenheid van het feit dat de koning ontsnapt was uit de verwickelingen van het zogenaamde *Gunpowder Plot*. Zie Sainsbury 1966, deel 1: 157.

¹⁴ St. George is de patroonheilige van Engeland.

¹⁵ Het auteurschap van de nationale hymne wordt uitgebreid besproken door Cummings 1902 en Scholes 1954.

¹⁶ Het betreft het lied getiteld *D'Ongeveinsdheid* in de collectie *La Lire Maçonne* (Den Haag 1763), met de wijsaanduiding 'God Save the King'. Zie Fuller-Maitland 1916: 585.

¹⁷ De twee auteurs van de masque *Alfred*, waaruit het lied afkomstig is, waren Schots.

en negentiende eeuw in Amerika,¹⁹ Denemarken, Pruisen²⁰ en andere Duitse staten, Italië, Rusland,²¹ Zweden, Zwitserland enzovoort vaderlandse liederen werden gezongen op de melodie van 'God Save the King'. Liechtenstein gebruikt de melodie nog steeds voor haar nationale hymne 'Oben am jungen Rhein',²² ook al verklaarde de minister van Financiën in 1931 in het Britse parlement dat 'alleen de melodie zelf' en niet de tekst de Britse nationale hymne vormt.²³

Inderdaad gebruikte Beethoven de melodie (evenals die van 'Rule Britannia') om de Britten te symboliseren in *Wellingtons Sieg, oder die Schlacht bei Vittoria* (1813). De componist refereerde aan het oorspronkelijke danskarakter met zijn aanduiding *Tempo di Menuetto moderato*. Toen Brahms daarentegen de melodie citeerde in zijn *Triumphlied* (1870-1871), was dit naar alle waarschijnlijkheid met de bedoeling dat men er het Duitse vaderlandse lied 'Heil dir im Siegerkranz' in zou herkennen (toevallig bezong Brahms hier ook een overwinning op de Fransen, zij het een andere). Tientallen componisten hebben gebruikgemaakt van de melodie, onder wie Paganini, Liszt en Gounod. Men kon haar horen bij allerlei gelegenheden, variërend van de concertzaal tot in de salon, waar we de melodie aantreffen in diverse Victoriaanse ballades en pianofantasiën. Adolphe [sic] Schuberts *Battle of Sobraon* (1846) is er een van. Na de niet bijster overtuigende muzikale uitbeelding van de *Horse Artillery* (rijdende artillerie), *Running Fire* (kogelregen) en dergelijke volgt een *Total Rout of the Enemy* (totale nederlaag van de vijand), waarin de nationale hymne triomfantelijk weerklinkt.²⁴ Later komt de melodie voor

in een stuk over de Bengaalse opstand (de *Indian Mutiny*), namelijk Grace Campbell's ballade *Jessie's Dream*, die verhaalt over het ontzet van Lucknow en van muziek werd voorzien door John Blockley (1858). In de ballade klinkt de hymne wanneer het beleg wordt opgeheven. De ironie wil dat tijdens het werkelijke beleg van Lucknow (30 mei - 19 september 1857) de muzikanten van de opstandelingen, die een zeer beperkt repertoire hadden, elke ochtend en avond voor het belegerde garnizoen 'God Save the King' speelden om de belegerden te treiteren.²⁵

In de negentiende eeuw werd 'God Save the King' een symbool van de eenheid van het Britse rijk. Dat komt duidelijk naar voren uit de feesten die plaatsvonden in 1887, het jaar van het gouden jubileum van koningin Victoria. Tijdens een concert in dat jaar, waarin tegelijkertijd werd herdacht dat de Bengaalse opstand dertig jaar eerder had plaatsgevonden, werd de hymne in vijf verschillende Indiase talen gezongen.²⁶ Vijf jaar eerder was een poging gedaan om de muziek te 'vertalen' in twaalf verschillende muzikale stijlen van het Aziatische subcontinent.²⁷ Andere uitvoeringen uit het jubileumjaar streefden een onvergetelijke ontzagwekkendheid na. Een voorbeeld hiervan is een *Ode* van Joseph Bennet, die met muziek van Alexander Mackenzie werd uitgevoerd in Crystal Palace. *The Musical Times* schreef:

Een welluidende koorpassage met een brede melodie bereidt de inzet voor van de nationale hymne, die in een nieuwe en krachtige harmonisatie verschijnt en voor de gelegenheid wordt begeleid door kanonvuur buiten, dat buldert in ritmische

18

Vertaling: Aan u behoort de macht over het platteland, / uw steden zullen stralen van koopmanschap, / de oceaan zal de uwe zijn / en elke kust die zij omcirkelt.

19

Sinds de melodie vanaf 1760 circuleerde in wat toen nog de Amerikaanse kolonies waren, werd zij door de 'verkeerde' kant voor patriotistische doeleinden gebruikt; een ironische herhaling van wat wellicht in Groot-Brittannië was voorgevallen tussen de aanhangers van de Stuarts en Hannoveranen. De tekst van het bekende vaderlandse lied *America* werd geschreven door Samuel Francis Smith voor de viering van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsdag in 1831 (Fuld 1966: 209-210).

20

'Heil dir im Siegerkranz', geschreven door B.G. Schumacher, werd gepubliceerd in de *Spensersche Zeitung*, Berlijn, 17 december 1793.

21

De melodie was in Rusland in gebruik totdat Alexis Lvof in 1831 opdracht kreeg om een 'God beware the Czaar' te componeren.

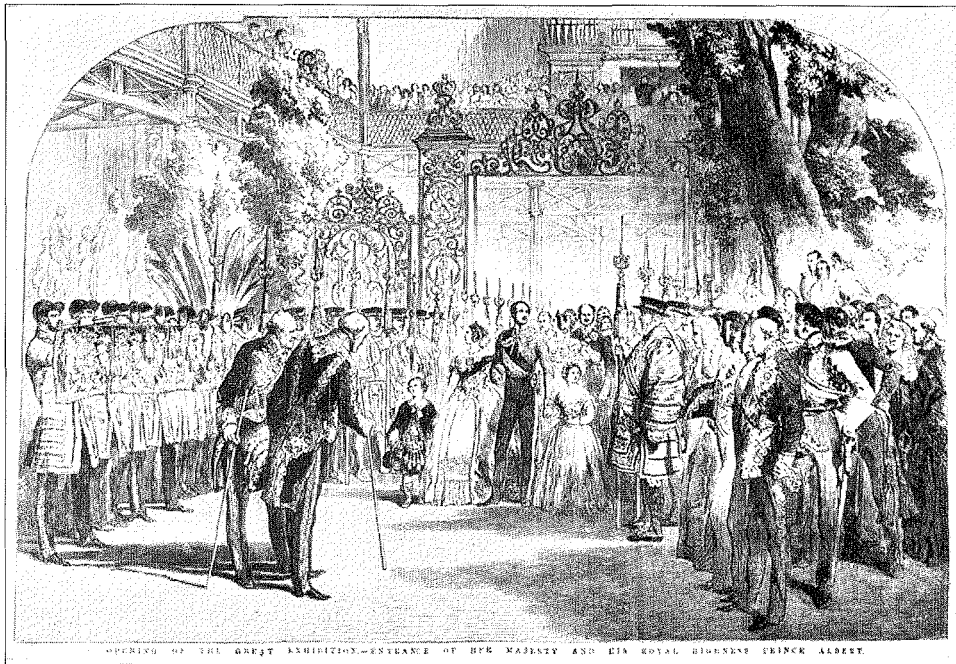
22

Tekst van Jakob Jaunch.

23

Scholes 1954: 135.

Bij de opening van de Wereldtentoonstelling (Londen 1851) worden koningin Victoria en haar gevolg begroet door bijna duizend mensen die 'God Save the Queen' zingen.

24

De slag van Sobraon maakte op 10 februari 1846 een einde aan de Eerste Sikh Oorlog (1845-1846).

25

Genoemd in Scholes 1954: 219, aldaar geciteerd uit Michael Joyce, *Ordeal at Lucknow: The Defence of the Residency* (1938).

26

Ter gelegenheid van koningin Victoria's diamanten jubileum (1897) maakte Habib Anthony Salmoné een *Imperial Souvenir*, being a Translation of the Third Verse of the National Anthem into Fifty of the Most Important Languages spoken in the Queen's Empire. Zie Scholes 1954: 172.

27

Sourindo Mohun Tagore, *The National Anthem translated into Sanskrit and Bengali Verse and set to Twelve Varieties of Indian melody* (Calcutta,

cadans. Het resultaat is schitterend. Zo eindigt de Ode, tot nu toe een van de beste programmatische werken van de componist. Alhoewel de gelegenheid waarvoor het geschreven werd in de vergetelheid zal raken, zal het lang duren eer de indruk die de muziek heeft gemaakt vervaagt.²⁸

Tijdens het jubileumjaar was de nationale hymne alomtegenwoordig en deze klonk als een Wagneriaans *Leitmotiv* bij officiële gelegenheden die het koningshuis of het Britse rijk betroffen.²⁹ Iemand maakte zelfs voor koningin Victoria een tournure (een kussentje op het koninklijk derrière om de rok van de japon naar achteren te laten uitstaan) met daarin een muziekauto-maatje. Elke keer als de koningin ging zitten speelde dat 'God Save the Queen'³⁰

met de bedoeling, naar we mogen aannemen, dat de andere aanwezigen bleven staan.

Rituelen

Met deze muzikale tournure belanden we bij het onderwerp 'rituelen'. De nationale hymne is voor de Britten een van de weinige zaken die een lichamelijke reactie teweegbrengen. Iemand is pas een echte Brit wanneer hij, zodra hij de hymne herkent, opstaat en zijn hoed afneemt.³¹ Andere stukken met dezelfde uitwerking zijn het *Hallelujah*-koor uit Händels *Messiah* – daarvoor gaat men althans in Yorkshire nog altijd staan – en de *Dead March* uit *Saul* van dezelfde componist

'God Save the Queen' in een ongebruikelijke harmonisatie.

waar tegenwoordig nergens meer iemand voor opstaat. In de negentiende eeuw werden concerten en bals vaak onderbroken om de muzikanten in de gelegenheid te stellen 'God Save the Queen' te spelen als er een lid van de koninklijke familie binnenkwam.³² De nationale hymne werd natuurlijk gespeeld bij alle staatsaangelegenheden, en ook bij gelegenheden als de opening van de Wereldtentoonstelling van 1851 in het Londense Crystal Palace.³³ Heden ten dage klinkt de nationale hymne nog aan het einde van de uitzending van sommige televisie- en radiostations. Daarentegen wordt het lied bij concerten meestal aan het begin van de avond gespeeld, in plaats van aan het einde, zoals voorheen.³⁴ Dit voorkomt dat het publiek in onbetamelijke haast de zaal tracht te verlaten vóór het spelen van de hymne. Een bijkomend voordeel is dat het orkest kan inspelen.

Muzikale eigenschappen

Omdat de nationale hymne een symbool is, kan men er moeilijk iets in veranderen zonder repercuties voor de betekenis. Het effect van de harmonisatie zoals hierboven afgedrukt, is te vergelijken met het vervangen van het blauw in de Britse vlag door

paars. In de *Monthly Musical Record* van 1937 wordt gewaarschuwd tegen nieuwe harmonisering. Deze zouden de mensen maar zelfbewust maken, wat als de 'enemy of common purpose' moest worden beschouwd.³⁵

Het ritme is van cruciaal belang voor het herkennen van de melodie. Hierdoor kunnen zelfs muzikaal zwakbegaafden de melodie zonder al te veel problemen onthouden en herkennen. In het muziekvoorbeeld op p. 122 is op zichzelf niets aan de noten veranderd, maar doordat de 3/2 maat door een 2/2 is vervangen is de melodie bijna niet meer te herkennen. Aan de andere kant kan vrijwel elke Brit 'God Save the Queen' herkennen als het ritme getikt wordt – zelfs als er geen enkele melodische aanwijzing wordt gegeven.

De melodie heeft een kleine omvang, waardoor deze gemakkelijk te zingen is. De eenvoud van de melodie en de overzichtelijke ritmiek maken dat de uitvoering aan weinig variatie onderhevig is. De enige uitzondering hierop is de voorlaatste maat, maar die is dan ook al vanaf het begin een muzikale twistappel geweest.

Het tempo is vastgelegd in officiële verordeningen. In 1908 stelde het ministerie van Oorlog het tempo vast op 56 kwarten per minuut. In 1933 werd in de reglemen-

1882). Een exemplaar hiervan bevindt zich in de Bodleian Library in Oxford.

²⁸ Gedeelte van een recensie uit *The Musical Times*, ontleend aan Scholes 1947: 871.

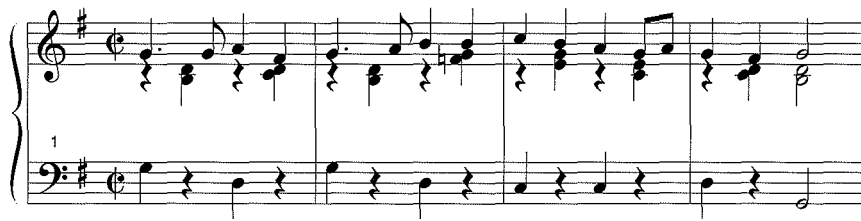
²⁹ In Barones Orczy's roman *The Scarlett Pimpernell* (1905), die speelt tijdens de Franse Revolutie, wordt de melodie gefloten als *Leitmotiv* om de hoofdpersoon aan te kondigen.

³⁰ Zie Scholes 1954: 220.

³¹ Dit ritueel is niet beperkt tot openbare aangelegenheden. In *How We Lived Then: A History of Everyday Life During the Second World War* (Londen 1971), 1, herinnert Norman Longate zich dat zijn familie opstond toen op de radio de nationale hymne werd gespeeld na premier Neville Chamberlains bekendmaking van de oorlog. Geciteerd in Eyck 1995: 19.

³² Volgens de *Army Orders* uit 1935 moesten voor andere leden van de koninklijke familie dan de koning en de koningin slechts de eerste zes maten van de hymne worden gespeeld.

³³ Het lijkt erop dat men zich door de

'God Save the Queen', onherkenbaar door verandering van ritme en maatsoort.

Wereldtentoonstelling in Londen plotseling realiseerde hoeveel rooms-katholieke onderdanen het rijk wel niet telde; er verscheen althans in hetzelfde jaar 1851 een nieuwe strofe van de hymne waarin God gesmeekt werd om de koningin te beschermen tegen de 'paapse macht' (Scholes 1954: 215).

34

Zelfs bij de concerten van *brass bands*, die bekend staan om hun conservatisme, wordt de nationale hymne verschoven naar het begin van de avond.

35

Scholes 1954: 264.

36

Vertaling: Op de rechtvaardige guillotine / die de hoofden zo netjes afsnijdt / stem ik mijn snaar! / Uw macht is zo groot / dat elk Werktuig van de Staat / uw machtig gewicht vreest, / Heerlijk ding!

37

Afgebeeld in Scholes 1954: afb. 3. Vertaling: Het algehele applaus dat het [lied] oogste, waarbij het onder herhaald hoezeegeroep gebisseerd werd, liet duidelijk zien hoezeer gerechtvaardigd hun afkeer is van de eigenmachtige plannen van onze jaloerse vijanden en hun hekel aan de despotische pogingen van de paapse macht.

ten van de militaire kapel het tempo iets versneld tot 60 kwarten per minuut, ofwel één kwartnoot per seconde. Ook werden enkele regels voor andere aspecten van de uitvoeringspraktijk toegevoegd, zoals de tromroffel aan het begin. Dit laatste voorschrift – de roffel moest bestaan uit een *crescendo* gevolgd door een *diminuendo* – was wellicht bedoeld als herkenningsteken voor vaderlandslievende Britten die bij elke openingsroffel overeind sprongen – ook bij de paukenroffel van Griegs *Pianoconcert* bijvoorbeeld, of bij de kleine trom aan het begin van Rossini's ouverture *De diefachtige ekster*.

Contrafactuur en toe-eigeningen

Dit alles wil niet zeggen dat er nooit is geprobeerd om de nationale hymne te veranderen, zowel ten goede als ten kwade. Er zijn honderden contrafacten vervaardigd, dus nieuwe teksten op de oude melodie. Gedurende deze eeuw zijn er diverse wedstrijden uitgeschreven met als doel de tekst te verbeteren, bijvoorbeeld door het Royal Colonial Institute (1918), de *Morning Post* (1924), de Poetry Society (1935) en de *Spectator* (1952). Parodieën zien we al vanaf 1748, wanneer een lofzang op de Westminster vismarkt verschijnt, te zingen op de

wijs van de hymne. Een parodie uit de tijd van de Franse Revolutie gaat als volgt:

To the just Guillotine
Who shaves off Heads so clean
I tune my String!
Thy power is so great,
That ev'ry Tool of State,
Dreadeth thy mighty weight,
Wonderful Thing!³⁶

Shelley schreef op dezelfde melodie zijn *New National Anthem* ter ere van de Queen of Liberty. Wanneer we over de hymne in termen van toe-eigening willen spreken komt nogmaals de gegraveerde drinkbeker uit de tijd van de jakobieten in herinnering, die erop lijkt te wijzen dat het lied oorspronkelijk is geschreven voor Jacobus II, de rooms-katholieke koning in ballingschap, en dat het daarna werd toegeëigend door de Hannoveranen. In 1745 was het meer een partijlied (Whig versus Tory, Hannover versus Stuart of protestant versus katholiek) dan een nationale hymne. Dit wordt bevestigd door de voorstelling van zaken die de *Daily's Advertiser* geeft van de uitvoering in 1745: 'The universal Applause it met with, being encored with repeated Huzzas, sufficiently denoted in how just an Abhorrence they hold the arbitrary Schemes of our invidious Ene-

Parodie op 'God Save the King' door aanhangers van de Franse Revolutie. De ezel die onthoofd wordt, is de koning, blijkens de kroon op de grond.

38

'Bury Brass Band Concert' [zaterdag 2 juli 1870], *Bury Times*, 9 juli 1870.

39

Scholes 1954: 213. 40

Jaarlijks terugkerend festival in Wales waar muziek- en poëziewedstrijden een grote rol spelen.

41

Illustrates London News, 18 augustus 1891, geciteerd in Scholes 1954: 221.

mies, and detest the despotick Attempts of Papel Power.³⁷

In de negentiende eeuw wilde het echter wel eens aan enthousiame ontbreken voor de nationale hymne. In een verslag van een *brass band*-competitie in Lancashire in 1870 wordt het volgende vermeld: 'Het concert was tegen acht uur afgelopen. Voordat de jury-uitslag bekend werd gemaakt speelden de korpsen gezamenlijk "God Save the Queen" in Bes; elke band die weigerde mee te spelen zou de prijs verspelen die hij anders misschien gewonnen had.'³⁸ Op het hoogtepunt van de arbeidersbeweging der chartisten in 1848 veranderde de functie van 'God Save the Queen' opnieuw en kreeg het meer het karakter van een lied van de heersende klasse dan dat van een nationale hymne. Op dezelfde dag als een

grote bijeenkomst van de chartisten in Kensington Common was er een Philharmonic Concert gepland. Het publiek, dat voornamelijk afkomstig zal zijn geweest uit de goeude burgerij, barstte tijdens het zingen van 'God Save the Queen' uit in gejuich bij de regel 'Confound their politics' en begon met hoeden en zakdoeken te zwaaien.³⁹ Dit was waarschijnlijk de eerste keer dat de nationale hymne werd gericht tegen diegenen die de Britse premier Margaret Thatcher zo gedenkwaardig omschreef als 'the enemy within': sociale hervormers, sympathisanten van vakbonden, enzovoort.

In 1891 werd gemeld dat enkele mensen begonnen te fluiten toen de nationale hymne werd aangeheven op de National Eisteddfod⁴⁰ in Swansea, Wales.⁴¹ De

Niet alle inwoners van Wales hebben moeite met 'God Save the Queen': in Cardiff in 1945 nam een geit (de mascotte van het Royal Welsh Regiment) de gebruikelijke, eerbiedige houding aan bij het spelen van de nationale hymne voor koning George VI en zijn koningin.

musicoloog Percy Scholes kan zich nog voor de geest halen dat, vijftig jaar later, in Aberystwyth twee bewoners van Wales werden gearresteerd na een vechtpartij naar aanleiding van hun weigering op te staan of hun hoed af te nemen voor de nationale hymne.⁴² Ze werden aangeklaagd voor gedrag dat de openbare orde in gevaar bracht. Tegenwoordig geven rugby-supporters uit Wales een krachtiger blijk van afkeuring: ze eigenen zich de melodie toe door er luid 'Twill dîn pob bloody sais' ('Klootzakken, die vervloekte Engelsen!') op te zingen. Deze incidenten maken voldoende duidelijk dat althans sommige inwoners van Wales 'God Save the Queen' meer als de Engelse dan als de Britse nationale hymne beschouwen. Momenteel wordt bij sportevenementen wel gebruik gemaakt van alternatieve hymnes. Bij de

Rugby Union Five Nations Championships bijvoorbeeld wordt Wales vertegenwoordigd door 'Hen wlad fy nhadau' ('Voorvaderlijk land', 1856) en Schotland door *Flower of Scotland*, een twintigste-eeuwse folkachtige *ballad* die in populariteit de officiële Schotse hymne 'Scots Wha Hae' verre overtreft.

In 1905 beletten studenten van de Universiteit van Dublin de organist 'God Save the Queen' te spelen bij een diploma-uitreiking.⁴³ In een enkel geval lag het probleem omgekeerd: met welke overredingstechnieken krijgt men een onwillige zanger zo ver dat hij of zij toch de hymne aanheft? In 1908 in Toronto, Canada, vermoordde een man zijn vrouw omdat ze weigerde 'God Save the Queen' te zingen op Empire Day, de toenmalige Britse koninginnedag.⁴⁴

Het verbleken van een klinkend symbool

Engeland liet lange tijd nauwgezet kinderen de nationale hymne leren. Het lied werd bijvoorbeeld in 1897 op school aangeleerd om het te zingen voor het diamanten regeringsjubileum van koningin Victoria.⁴⁵ In maart 1916 gaf de Londense County Council opdracht tot een onderzoek om te bepalen welke versie het meest geschikt was om op scholen te worden geleerd en om de interesse in de geschiedenis van de nationale hymne van zowel leraren als leerlingen te bevorderen.⁴⁶ In 1960 echter zei de minister van Onderwijs alleen nog maar: 'I certainly hope that all children do learn the National Anthem.'⁴⁷ In het volgende decennium werd duidelijk dat het zelfs in Engeland, bij een met de grootste zorg georganiseerde koninklijke viering, mis kon gaan. Tijdens het zilveren jubileum van de koningin in 1977 bracht de punkrockband The Sex Pistols een anarchistisch getint nummer uit, getiteld *God Save the Queen*. Het werd nummer 1 in de hitparade, ondanks instructies van de BBC dat het niet uitgezonden mocht worden, op tv noch op radio. En wat het heden betreft, in 1997 werd pijnlijk duidelijk dat de nationale hymne nog agressief chauvinistisch gedrag van loyale onderdanen van de koningin kan begeleiden. In juni van dat jaar werd het Koninklijke Korps der Mariniers teruggeroepen naar Groot-Brittannië, nadat drie Britse mariniers beboet waren door een Cypriotische rechtbank: ze hadden zich op straat ontkleed onder het zingen van 'God Save the Queen'.⁴⁸

Natuurlijk kent Engeland naast de natio-

nale hymne nog andere vaderlandse liederen. Tijdens de verkiezingscampagnes van 1997 schrokken politieke partijen ervoor terug om 'God Save the Queen' in te zetten, maar ze zongen zonder problemen 'Land of Hope and Glory'⁴⁹ en 'Jerusalem'.⁵⁰ 'Rule Britannia' is momenteel helaas te ongeloofwaardig om in de politieke strijd in te zetten. Dit lied is prijsgegeven aan historische schouwspelen en de dulle pret van de Last Night of the Proms in de Royal Albert Hall. Gezien de huidige veterinaire gezondheidstoestand kunnen we beter ook niet te lang stil blijven staan bij een ander Brits symbool uit ongeveer dezelfde tijd als 'Rule Britannia': 'The Roast Beef of Old England'.⁵¹ De laatste serieuze poging tot een alternatieve nationale hymne was het lied 'There'll Always Be an England' (1939).⁵² De tekst is echter zo sterk op het verleden gericht dat het lied voornamelijk nostalgie oproept naar het voorbije Engeland van landweggetjes en *cottages* met rieten daken. Bovendien kunnen de clichés van militaire mars en trompetgeschal⁵³ de bijzondere mengeling van geestelijke smeekbede en wereldsheid van 'God Save the Queen' niet evenaren. Hoe ontroerend dit kan zijn, is duidelijk te horen in de opname van Dame Clara Butt uit 1917, toen Europa één bloedbad was (het Passchendale-offensief uit 1917 alleen al kostte het leven aan meer dan 280.000 Britse soldaten).⁵⁴

Tenslotte wil ik vermelden dat ik onder het voltooien van dit artikel op de radio een gesprek hoorde met twee *image consultants*.⁵⁵ Zij probeerden de luisteraars ervan te overtuigen dat Groot-Brittannië een nieuwe vlag nodig heeft (met een patroon van rode, witte en blauwe blokken en de

42
Scholes 1954:
221-222.

43
Ibidem, 222-223.

44
Musical News, 13 juni
1908, geciteerd in
Scholes 1954: 224.

45
Uit de herinnering
van mensen (gemid-
delde leeftijd 106) die
toentertijd op school
zaten en geïnterviewd
werden in de BBC 1-
documentaire *Victoria
and the Jubilee*,
zondag 22 juni 1997,
22.30-23.20 uur.

46
Kidson 1916: 537.
47

Eyck 1995: 21, noot
22. Begin jaren
zeventig moesten op
het Endsleigh Colle-
ge in North Hum-
berside diegenen die
muziekdocent wilden
worden nog op hun
eindexamen de natio-
nale hymne uit het
hoofd kunnen zingen
(persoonlijke herin-
nering van de auteur).

48
rtv, *News at Ten*, don-
derdag 12 juni 1997.
49

Tekst van Arthur
Benson, muziek van
Sir Edward Elgar
(1902). Voor de
melodie werd gebruik
gemaakt van de twee-
de mars uit Elgars
*Pomp and Circum-
stance*.

50
Tekst van William
Blake, muziek van Sir
Hubert Parry (1916).

tekst 'Britain') alsmede een nieuw volkslied. Immers, 'we willen liever de prestaties van iedereen in dit land bezingen en daar trots op zijn dan een monarch dienen'.

De luisteraars werd gevraagd telefonisch te reageren. Niemand belde. Toch heeft British Airways kort daarop besloten de Britse vlag van de staartvleugels van haar toestellen te verwijderen. Ervoor in de plaats komen motieven uit de hele wereld, omdat het bedrijf denkt dat vliegtuigmaatschappijen tegenwoordig kosmopolitisch moeten zijn willen ze succes hebben: 'We wanted to show a modern Britain rather than an imperial Britain.'⁵⁶

51

Tekst van Richard Leveridge en Henry Fielding, muziek van Richard Leveridge (1734). Rosbief, symbool van de rondborstige Engelsman, werd tegenover de oververfijnde ragoûts van de Fransen gesteld. Zie Scott

1989: 176.

52

Tekst en muziek van Ross Parker en Hugh Charles.

53

Dit zijn de meest voorkomende kenmerken van een vaderlands lied. Slechts tien procent van de nationale hymnen staat in een driedelige maat. Zie Reed en Bristow

1993.

54

De opname is opnieuw uitgebracht op het Pearl-album *Dame Clara Butt*, GEMM cd 9301 (Wadhurst: Pavilion Records, 1988).

55

bbc Radio Leeds, zondagmorgen 25 mei 1997.

56

Bob Ayling, algemeen directeur van British Airways, geciteerd in Keith Harper, 'BA goes global with splashes of colour', *The Guardian*, woensdag 11 juni 1997.

Vertaling: Martine de Bruin

Literatuur

- Chappell, William, *Popular Music of the Olden Time* (Londen 1855-1859)
- Cummings, William H., *God Save the King. The Origin and Words of the National Anthem* (Londen 1902)
- Dart, Thurston, 'Maurice Greene and the National Anthem', *Music and Letters* 37/3 (1956) 205-210.
- Eyck, F. Gunther, *The Voice of Nations. European National Anthems and Their Authors* (Westport 1995)
- Fuld, James J., *The Book of World-Famous Music* (New York 1966)
- Fuller-Maitland, J.A., 'Facts and Fictions about "God Save the King"', *The Musical Quarterly* 2 (1916) 583-589
- Kidson, Frank, 'The National Anthem and the London County Council', *The Musical Times* (1 december 1916) 537-539
- Krummel, Donald W., 'God Save the King', *The Musical Times* 103 (maart 1962) 159-160
- Reed, W.L., en M.J. Bristow (red.), *National Anthems of the World* (achtste druk, Londen 1993)
- Sainsbury, John S. (red.), *A Dictionary of Musicians from the Earliest Times* (New York 1966)
- Scholes, Percy A., *The Mirror of Music 1844-1944. A Century of Musical Life in Britain as Reflected in the Pages of the Musical Times*. 2 delen (Londen 1947)
- Scholes, Percy A., *God Save the Queen! The History and Romance of the World's First National Anthem* (Londen 1954)
- Scott, Derek B., *The Singing Bourgeois. Songs of the Victorian Drawing Room and Parlour* (Milton Keynes/Philadelphia 1989)